ИЗПИТНА ПРОГРАМА
за провеждане на конкурсен изпит за прием на
докторанти в специалност „Социология“

УТВЪРДИЛ: /п/

(доц. д-р Мария Воденичарова)
ЗАМ.-РЕКТОР НА УНСС ПО НИД

ПЪРВА ЧАСТ:
ФОРМАТ ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА ПИСМЕНИЯ КОНКУРСЕН ИЗПИТ

Първи модул
Базисни теоретични познания

1. **Социологията като наука.** Социално-исторически и интелектуален контекст за възникване на социологията като наука. Социална статика и динамика (О. Конт). Специфичният предмет на социологията (колективното съзнание) и проблемът за метода (Е. Дюркем). Идеални типове и ценностна неутралност (М. Вебер). Полипарадигмалност на социологията и вътрешна дисциплинарна диференциация на социологическата наука.

2. **Социален ред и социална промяна.** Закони на обществената еволюция и еволюционна типология на обществата (Х. Спенсър). Социалната промяна като диалектически процес, класов конфликт, капитал, производителни сили и производствени отношения, „база” и „надстройка” (К. Маркс); Свързаност и ред в общността и обществото (Ф. Тьонис); Разделение на труда и типове солидарност (Е. Дюркем); Западната рационалност и модерния капитализъм (М. Вебер).

3. **Социално действие и социална система**. Системи на действие и функционални императиви (Т. Парсънс). Социологическите теории със “среден обсег”. Явни и латентни функции и дисфункции на социалната система (Р. Мъртън). Символно взаимодействие. Социално отношение. Теории на социалната размяна (Дж. Хоуманс, П. Блау).

4. **Организацията като обществен феномен.** Бюрократичната организация и бюрократичната рационалност (М. Вебер). Дисфункции в бюрократичната организация. Типове организации. Формална и неформална структура на организацията. Социални мрежи и социален капитал. Организационна култура (Х. Хофстеде). „Макдоналдизация“ на обществото (Дж. Ритцър).

5. **Икономика и общество**. Теория на обществения избор (Дж. Бюкенън, Г. Тълок). Теория на социалния избор (К. Ароу, М. Олсън, А. Сен). Теория на рационалния избор (Дж. Коулман, Г. Бекер). „Вграденост" на икономическите действия в социалните отношения (М. Грановетер).

6. **Власт и господство**. Власт и господство. Типове господство (М. Вебер). Властващият елит (Ч.Р. Милз). Железният закон на олигархията (Р. Михелс). Власт и тайна (Г. Зимел). Социална регулация и институции за контрол (Н. Елиас, М. Фуко). Типове политически системи. Политическа власт и публичност. Партии и движения (М. Дюверже). Държава и гражданско общество. Връзка между власт-знание.

7. **Емпирично социологическо изследване.** Видове емпирични изследвания и основни сфери на приложение. Структура и етапи на емпиричните изследвания. Програма, хипотези, теоретичен модел на емпирично изследване. Операционализация и система от емпирични индикатори. Изследователски дизайн. Представителност и достоверност на информацията от емпирични изследвания. Научна етика при провеждане на ЕСИ.

8. **Количествени и качествени методи на регистрация**. Сравнителни предимства и недостатъци, условия за ефективно приложение. Количествени методи – пряка анкета, стандартизирано интервю, структурирано наблюдение, експеримент. Качествени методи - дълбочинно интервю, групова дискусия, неструктурирано наблюдение, експертна оценка. Валидност и надеждност на данните.

Втори модул
Тематични области за разработване на есе

Тематичен блок А. Съвременни обществени трансформации, глобализация, миграция

1. **Социологически интерпретации на съвременните обществени трансформации.** Глобализация и антиглобализъм. Информационното мрежово общество (М. Кастелс) Рисковото общество (У. Бек). Капитализъм 4.0 (А. Калецки). Теории за посткапитализма (П. Мейсън). Трансформациите на социалистическите общества.

2. **Глобализация и дигитално общество**. Глобализация в културата и обществото. Глобализация в икономиката. Глобализация и природа (туризъм, замърсяване, климатични промени). Глобални кризи и възможности за решаване. Ролята на интернет и дигиталните технологии в съвременния свят.

3. **Международна миграция и мобилност.** „Векът на миграцията". Миграционни теории: неокласически икономически теории, теория на човешкия капитал, нова икономика на миграцията, теория за „системата-свят", транснационализъм, теория на мрежите. Европейска и национална миграционна политика. Българският миграционен феномен. Недоброволна миграция.

Тематичен блок Б. Социални неравенства, конфликти, девиантност

1. **Социални неравенства**. Класически теории за неравенството (К. Маркс, М. Вебер). Функционална и конфликтна теория за стратификацията. Социална мобилност и социален статус. Средна класа. Прекариат (Г. Стендинг). Проблемът за равните възможности (А. Сен). Цената на неравенството (Дж. Стиглиц). Патология на неравенството (Р. Уилкинсън и К. Пикет). Публични политики и неравенства (икономически, политически, образователни).

2. **Съвременни социални конфликти.** Конфликтът като социално явление – същност и основни понятия. Модел на конфликтно общество (Р. Дарендорф). Концепция за позитивно-функционалния конфликт (Л. Козер). Съдържание, характер и функции на конфликта. Динамика на конфликта – основни фази. Видове конфликти. Социални конфликти в съвременните общества.

3. **Неформална икономика и престъпност.** Видове, обхват, икономическа и политическа значимост. Криминална („черна"), недекларирана („сива") и домашна икономика. Корупция, престъпни мрежи и завладяване на държавата. Методи за изследване и измерване на неформалната икономика.

Тематичен блок В.
Култура, идентичност, нови социални и граждански движения

1. **Култура, религия и общество.** Елементи на културата – език, ценности, норми, санкции. Културни трансформации и модернизация на обществото. Културата като „софтуер на ума" (Х. Хофстеде). Нациите и културните различия. Проблемът за "сблъсък между цивилизациите". Сакрално и профанно (Е.Дюркем). Проблемът за секуларизацията (М.Вебер). Религиозни институции и движения.

2. **Социална идентичност.** Национална и етно-народностна идентичност. Религиозна и културна идентичност. Класово-стратификационна и професионално-статусна идентичност. Родово-семейна и личностна идентичност. Изграждане на идентичността в мрежовото общество. Легитимираща, проектна и идентичност на съпротивата. Етноцентризъм и малцинства. Културна интеграция и мултикултурализъм.

3. **Гражданско общество и социални движения.** Идеята за гражданското общество (А. Селигман). Парадоксът на гражданското неподчинение (Х. Арент). Демокрация на участието. Контрademокрацията като форма на демокрация (П. Розанвалон). Новите социални движения. Лидерство, харизма и обществен популизъм. Влияние на социалните мрежи в гражданското общество.

ПРИМЕРНИ ТЕМИ ЗА НАУЧНО ЕСЕ:

Тематичен блок А.
Завръщащите се мигранти: реалност или илюзия
Глобални кризи – причини и решения

Тематичен блок Б.
Социални неравенства в съвременното общество
Бедност и социално изключване – индивидуални дефицити или политически решения

Тематичен блок В.
Национална идентичност и културна интеграция
Cancel културата – упражняване на гражданска позиция или подмяна на ценности и норми

ЛИТЕРАТУРА КЪМ ПЪРВИ МОДУЛ НА ПИСМЕНИЯ КОНКУРСЕН ИЗПИТ

Основна литература:

1. Аджемоглу, Д. и Робинсън, Дж. (2013). *Защо нациите се провалят? Къде са кореният на силата, просперитета и бедността*. София: „Изток-запад“.
2. Бъргър, П. и Лукман, Т. (1996). *Социалното конструиране на реалността*. София: „Критика и хуманизъм“.
3. Вебер, М. (2005). *Протестантската етика и духът на капитализма*. София: „Захарий Стоянов“.
4. Вебер, М. (2017). *Фигури на културата/Фигури на властта*. София: „Критика и Хуманизъм“.
5. Вебер, М. (2021). *Основни категории на социалната икономика*. София: „Критика и Хуманизъм“.
6. Вебер, М. (2024). *Социология на господството*. София: „Изток-Запад“.
7. Гидънс, А. (2003). *Социология*. София: “Прозорец”.
8. Дюверже, М. (1999). *Социология на политиката*. София: „Кама“.
9. Дюркейм, Е. (2002). *За разделението на обществения труд*. София: „СОНМ“.
10. Елиас, Н. (1999). *Що е социология?* София: „ЛИК”.
11. Зимел, Г. 2002. *Социология*. Велико Търново: „ПИК”.
12. Минев, Д. (2011). *Социология, власт и общества. Незнанието, което разрушава световете на хората*. Троян: „Аля“.
13. Нончев А., Стоилова, В., Стоянова, М., Стоянов, А., Петрунов, Г. и Мишева, М. (2017). *Икономическа социология*. София: Издателски комплекс – УНСС.
14. Норт, Д. (2000). *Институции, институционална промяна и икономически резултати*. София: „ЛИК“.
15. Ритцър, Дж. (2008). *„Макдоналдизация“ на обществото*. София: „Емас“.
16. Уолърстийн, И. (2022). *Исторически капитализъм*. София: „Изток-Запад“
17. Фотев Г. (1993). *История на социологията*. Том I и Том II. София: УИ “Св. Климент Охридски”.
18. Хабермас, Ю. (2023). *Едно ново структурно изменение на публичността и делиберативната политика*. София: „Критика и Хуманизъм“.

Допълнителна литература:

1. Аджемоглу, Д. и Джонсън, С. (2023). *Власт и прогрес: Нашата хилядолетна битка за технологиите и просперитета*. София: „Изток-Запад“.
2. Атанасов, А. и колектив. (2004). *Емпиричното социологическо изследване на социалната действителност: подходи, методи организация, проблеми и нови решения*. София: АИ „Проф. М. Дринов”.
3. Атанасов, А. и колектив. (2010). *Изкуството да се задават въпроси и да се получават отговори*. София: „Софттрейд”.
4. Бек, У. (2019). *По пътя към една космополитна социология. Програмата на Улрих Бек за XXI век. Сборник текстове*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
5. Будон, Р. (2012). *Социологията като наука*. София: „Изток-Запад“.
6. Бунджулов, А. (2022). *Власт и видимост. Postscriptum*. София: „Изток-Запад“.

7. Бурдийо, П. (2018). *Полета на властта*. Том II. София: „Изток-Запад“.
8. Бъргър, П. (1998). *Покана за социология*. София: „ЛИК”.
9. Дюркейм, Е. (1994). *Избрано*. София: „Критика и хуманизъм“.
10. Елиас, Н. (2001). *Относно процеса на цивилизацията*. Т. I и II, София: „Атика”.
11. Найденова, В., Джамджиева, М. и Стаевска, В. (съст.). (2008). *Качествени методи в социалните науки*. София: УИ „Св. Кл. Охридски”.
12. Олсън, М. (2021). *Възход и упадък на нациите. Икономически растеж, стагфлация и социални ограничения*. Центъра за икономически теории и стопански политики към СУ „Св. Климент Охридски“ (www.economy.uni-sofia.bg).
13. Парсънс, Т. (2005). *Еволюцията на обществата*. София: „Критика и хуманизъм”.
14. Съйкова С., А., Атанасов и Ченгелова, Е. (2014). *Социалните емпирични изследвания. Методологически аспекти*. София: АИ „Проф. М. Дринов“.
15. Фотев, Г. (1998). *Извори на социологията*. Стара Загора: „Идея“.
16. Фотев, Г. (2006). *Дисциплинарна структура на социологията*. София: „Изток-Запад“.
17. Фуко, М. (1998). *Надзор и наказание. Раждането на затвора*. София: УИ „Св. Климент Охридски”.
18. Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.

ЛИТЕРАТУРА КЪМ ВТОРИ МОДУЛ НА ПИСМЕНИЯ КОНКУРСЕН ИЗПИТ

Тематичен блок А. Съвременни обществени трансформации, глобализация, миграция

1. Бауман, З. (1999). *Глобализацията. Последиците за човека*. София: „ЛИК".
2. Бауман, З. (2003). *Общността: Търсене на безопасност в несигурния свят*. София: „ЛИК".
3. Бауман, З. (2016). *Бежанци пред дверите на Европа*. София: „Изток-Запад".
4. Бек, У. (2002). *Що е глобализация?*. София: „Критика и Хуманизъм".
5. Бек, У. (2013). *Рисковото общество. По пътя към една друга модерност*. София: „Критика и хуманизъм".
6. Калецки, А. (2013). *Капитализъм 4.0. Раждането на новата икономика след кризата.* София: „Класика и Стил".
7. Калхун, К. (2013). *Нациите имат значение*. София: „Критика и Хуманизъм".
8. Кастелс, М. (2001). *Възходът на мрежовото общество*. София: „ЛИК".
9. Кръстева, А. (2014). *От миграция към мобилност: политики и пътища*. София: Нов български университет.
10. Лаш, С. (2004). *Критика на информацията*. София: „Кота".
11. Мейсън, П. (2016). *Посткапитализмът. Пътеводител за нашето бъдеще.* София: „Изток-Запад".
12. Низбет, Р. (2000). *Социална промяна и история*. София: „Критика и хуманизъм".
13. Олброу, М. (2001). *Глобалната епоха*. София: „Обсидиан".
14. Пикети, К. (2018). *Капиталът. XXI век*. София: „Изток-Запад".
15. Попър, К. (1993). *Отвореното общество и неговите врагове*. Том I и II, София: „Златорог".
16. Селени, И. (2019). *От държавен капитализъм към посткомунистически капитализъм: критически преглед*. София: „Изток-Запад".
17. Стиглиц, Дж. (2003). *Глобализацията и недоволните от нея*. София: „ИнфоДар".
18. Тофлър, А. (1991). *Третата вълна*. София: „Яворов".
19. Фукуяма, Ф. (2004). *Строежът на държавата. Управление и световен ред през XXI век*. София: „Обсидиан".

Тематичен блок Б. Социални неравенства, конфликти, девиантност

1. Дарендорф, Р. (1993). *Съвременният социален конфликт*. София: Център за изследване на демокрацията.
2. Дейвис, К. и Мур, У. (1987). Някои принципи на стратификацията. В: *Социологически проблеми*, бр. 3, с. 114-123.
3. Дюркем, Е. (1999). *Самоубийството*. София: „Женифер-Хикс".
4. Желязкова, М. (2024). *Поляризираното българско общество: устойчива бедност и токсични неравенства*. София: „Полис".
5. Минев, Д. (2011). *Кризата на публичните политики в развитите страни*. Троян: „Аля".

6. Стиглиц, Дж. (2014). *Цената на неравенството. Как днешното разделено общество застрашава бъдещето ни*. София: „Изток-Запад“.
7. Стоянов, А. (2016). *Социална диференциация, стратификация и статусни йерархии*. София: Издателски комплекс – УНСС.
8. Стоянова, М. (2014). *Конфликтите през призмата на социологията*. София: УИ „Стопанство”.
9. Тилкиджиев, Н. (2002). *Средна класа и социална стратификация*. София: „ЛИК“.
10. Ракаджийска, Т., Христова, М. и Сивков, Д. (2017). *Социалният капитал*. София: Издателски комплекс – УНСС.
11. Уиликинсън, Р. и Пикет, К. (2014). *Патология на неравенството. Защо равенството прави обществата по-силни?* София: „Изток-Запад“.
12. Ченгелова, Е., Накова, А., Александрова, С., и Герганов, А. (2024). *Факторна детерминираност на „икономиката в сянка“*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“.

Тематичен блок В. Култура, идентичност, нови социални и граждански движения

1. Андерсън, Б. (1998). *Въобразените общности*. София. „Критика и хуманизъм”.
2. Ападурай, А. (2006). *Свободната модерност. Културни измерения на глобализацията*. София. „ЛИК“.
3. Бауман, З. (2004). *Общността. Търсене на безопасност в несигурния свят*. София: „ЛИК“.
4. Калхун, К. (2003). *Критическа социална теория. Култура, история и предизвикателство на различието*. София: „Критика и хуманизъм“.
5. Колев, Б. (2017). *Икономическа култура*. София: Издателски комплекс – УНСС.
6. Розанвалон, П. (2012). *Контрадемокрацията*. София: „Изток-Запад“.
7. Селигман, А. (1995). *Идеята за гражданското общество*. София: „Критика и хуманизъм“.
8. Хаджийски, И. (2002). *Бит и душевност на нашия народ*. София: „Изток-Запад“.
9. Хаджийски, И. (2002). *Оптимистична теория за нашия народ*. София: „Изток-Запад“.
10. Хаджийски, И. (2004). *Гражданска смърт и безсмъртие: Статии, есета, писма*. София: „Изток-Запад“.
11. Хобсбаум, Е. (1996). *Нации и национализъм от 1780 до днес. Програма, мит, реалност*. София: „Обсидиан“.
12. Хофстеде, Х. (2001). *Култура и организации*. София: „Класика и стил“.

ВТОРА ЧАСТ:
УКАЗАНИЯ ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА КОНКУРСНИЯ ИЗПИТ

1. Първи модул на писмения изпит (развиване на писмена тема)

При развиването на тема се очаква демонстриране на структурирани базови теоретични знания в съответната научна област. Кандидат-докторантите трябва да покажат:

- добро познаване на научната литература и водещите автори по темата;
- запознатост с актуални научни изследвания;
- представяне на ключови дефиниции;
- правилна употреба на специализирана терминология;
- умение за логично и аргументирано изложение;
- добър стил и езикова култура.

2. Втори модул на писмения изпит (научно есе)

Научното есе е академичен текст с обоснована и аргументирана защита на теза по значим научен проблем. Характеризира се със следните особености:

- ясно формулирана авторова теза по разглеждания проблем;
- научна аргументация, включваща разглеждането на различни (противоположни) гледни точки;
- свобода в композиционно отношение, но в общата рамка на класическата структура на научен текст: увод и основна теза, изложение (аргументация), заключение (изводи);
- логична последователност и свързаност между отделните структурни единици;
- използваната лексика е свързана с основните научни термини в съответната област;
- възможен е експресивен стил на изложението, но емоционалните и оценъчни съждения се базират на рационални аргументи;
- спазване нормите на съвременния книжовен български език.

Ако темата на научното есе е свързана с проблем, който кандидат-докторантът има намерение да изследва в своята бъдеща дисертация, той може да представи в обобщен вид своите идеи в някои от следните насоки:

- да обоснове необходимостта от проучване на конкретния научен проблем;
- да формулира ключовите изследователски въпроси, на които дисертационното изследване трябва да даде отговор;
- да предложи основни хипотези на дисертационното изследване, които ще бъдат верифицирани;
- да представи синтезирано методиката на изследването, която предвижда да бъде приложена и емпиричната информация, която ще бъде събирана и анализирана;
- да очертае очакванията си за научните и приложните резултати, които ще бъдат постигнати.

Критерии за оценка на научното есе

Оценяването на научното есе се извършва по четири основни критерии: структура; съдържание, стил на изложение; собствено отношение и лична позиция на автора.

Критерии	Изисквания
Структура	Разработеното есе следва да съдържа три задължителни елемента: увод, изложение, заключение. Уводът кратко изяснява позицията/основната теза на автора или отговора на зададения му въпрос. В изложението се привежда аргументация, защитаваща авторовата позиция, включваща и разглеждането на различни гледни точки. Заключението съдържа ясно и категорично изразено заключително мнение/теза на автора.
Съдържание	При представяне съдържанието на научното есе авторът трябва да демонстрира умения: • да формулира ясни тези; • да излага логични аргументи в тяхна подкрепа; • да анализира критично различни научни позиции; • да представя, анализира и интерпретира научна информация и да преценява достоверността ѝ; • да предлага обосновани изводи и заключения. Ако темата на научното есе е свързана с проблем, който кандидат-докторантът има намерение да анализира в своето бъдещо дисертационно изследване, съдържанието може да включва обобщено представяне на неговите идеи.
Стил	В есето следва: • да са използвани правилно основни понятия и термини на социологията; • да не са заимствани без коректно позоваване чужди текстове по разисквания в есето проблем; • текстът да е написан на книжовен български език.
Собствено отношение и лична позиция на автора	В есето: • има изразена оригинална лична позиция; • представена е интерпретация на научен проблем; • търсят се решения на научния проблем.

Катедра „Икономическа социология” Р-л катедра: /п/
УНСС, София проф. д-р Георги Петрунов